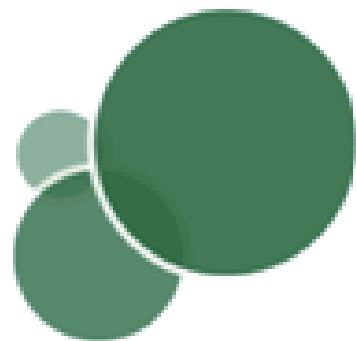

Tippen Syder

Projektbeskrivelse for Tippen Syder +

Det lokale grønne partnerskab
v. Kgs. Enghave Lokaludvalg

Indhold:

1. Tippen Syder+	S. 2
2. Sydhavnstippen	S. 3
3. Sydhavnen	S. 5
4. Projektets fire indsatsområder	S. 7
5. Aktiviteter	S. 10
6. Forventede resultater	S. 13
7. Organisering og synliggørelse	S. 14
8. Tidsplan	S. 17

1. Tippen Syder+

Tippen Syder foregår i og omkring Sydhavnstippen i Kgs. Enghave i København.

Tippen Syder er:

- Naturformidling for borgere, skoler og institutioner.
- Støtte til lokalt ejerskab og involvering.
- Synliggørelse og sikring af Tippens centrale placering i det vestlige Københavns grønne struktur.
- Sikring og udvikling af en biologisk mangfoldig bynær natur.
- Et bredt samarbejde mellem bl.a. lokale og kommunale institutioner, organisationer og foreninger, frivillig-grupper, boligsociale projekter og grundejer.
- Målrettet arbejde på forankring af alle delprojekter, så de vil være økonomisk og socialt bæredygtige efter den 3-årige projektperiode.

Visionen er:

- At øge børn og voksnes nysgerrighed og glæde ved naturen og dermed på sigt deres lyst til at passe på den.
- At synliggøre det vestlige Københavns mange grønne muligheder og bevæge folk fra den bynære natur videre og ud i den 'store' natur.
- At skabe bedre livskvalitet i Sydhavnen, skabe flere positive fortællinger om bydelen og styrke dens sammenhængskraft.

Målgrupperne er:

- Lokale borgere i bred forstand. Det vil sige både dem, som ikke har tradition for at bevæge sig ud i naturen og dem, som bruger naturen på jævnlig basis. Sådan bliver naturen også stedet, hvor forskellige grupper kan mødes og kan deltage aktivt sammen.
- Byens børn og unge sammen med deres skoler og/eller institutioner.

2. Sydhavnstippen

Er et særpræget og mangfoldigt natur- og kulturområde kun 5 km fra Rådhuspladsen. Området er vokset frem på bunker af bygningsaffald og lokalt engagement, og er i dag et elsket opholdssted for mennesker og dyr.

Opfyldt af området sluttede i 1973, og siden har Sydhavnstippen udviklet sig til en unik kulturel naturscene med en vekselvirkning mellem murbrokker, byggematerialer og historiske spor på den ene side og den selvgroede natur, den åbne himmel og vandet på den anden.

Projektområdet (Sydhavnstippen/Tippen) er på ca. 40 ha. De sydligste ca. 18 ha er fredet som en del af Kalvebodkilefredningen, mens den nordlige del er udlagt til rekreativt område. Havet omkring er Natura 2000-område.

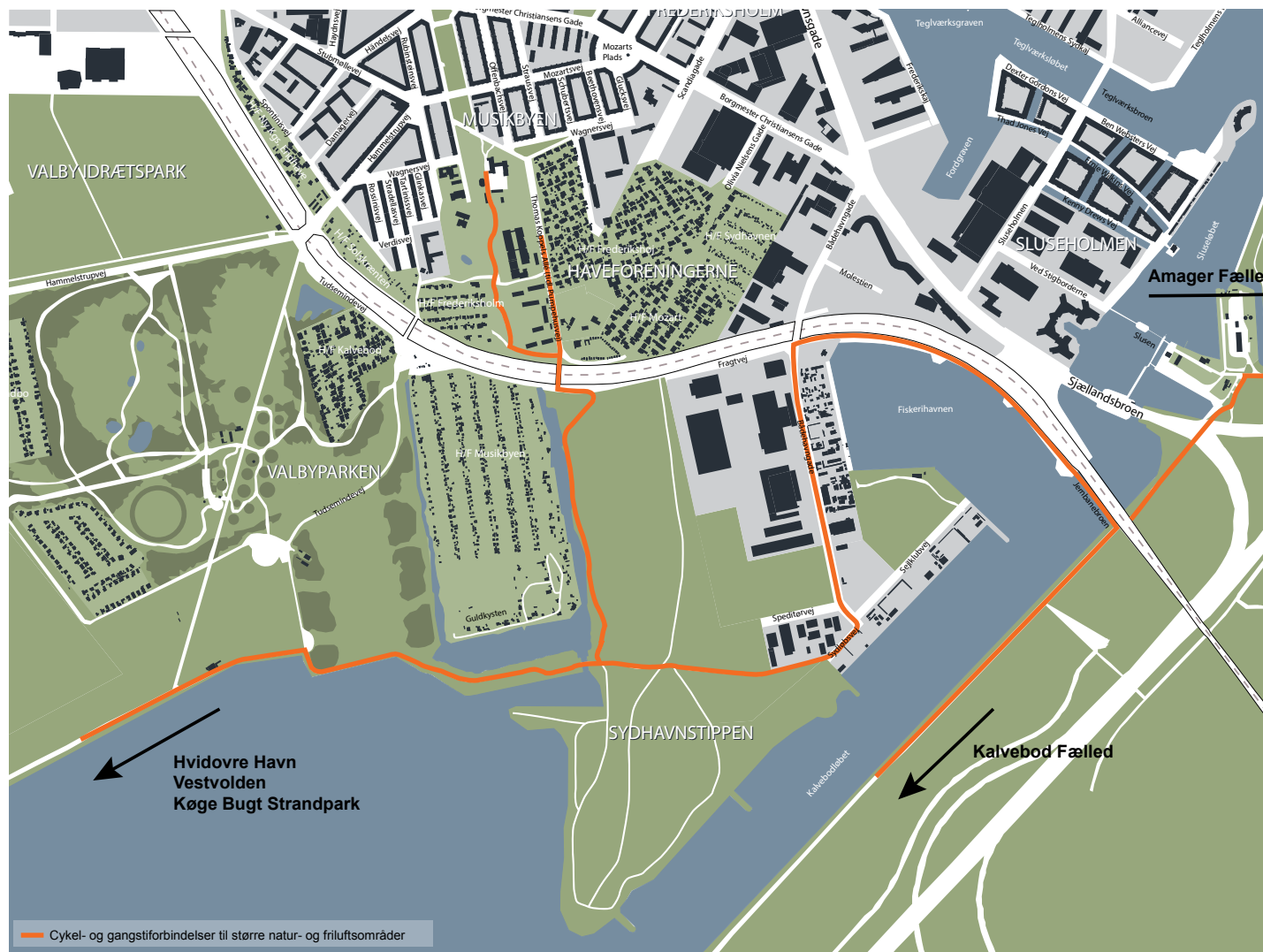
Området ejes af By & Havn, som også ejer hovedparten af erhvervs-, havne- og bådforeningsområdet øst for Tippen. By- & Havn er partner i det lokale Grønne Partnerskab, som enstemmigt har godkendt en pleje- og udviklingsplan frem til 2022. Udformningen af plejeplanen er støttet af 15. junifonden, og er fundamentet for denne projektbeskrivelse.

Vest for Tippet ligger en større nyttehaveforening og Tippet's friserede og velordnede storesøster; Valbyparken. Nord for Tippet ligger helårshaveforeninger og Karens Minde.

Tidligere førte Karens Minde-området direkte ud i Tippet, men i 1993 blev området blev gennemskåret af godsbanen. Forbindelsen er dog opretholdt via en cykel-gangbro over banegraven.

Der er i det hele taget gode stiforbindelser til og fra Tippet, som på den måde forbinder Kgs. Enghaves boligområder med både Vestvolden, Køge Bugt Strandpark og den kommende Naturpark Amager. Den er ganske enkelt en trædesten mellem flere af Københavns større frilufts- og naturområder.

Cykel- og gangforbindelser mellem Tippet og omkringliggende natur- og friluftsområder.

Partnerskabet

Sydhavnstippens lokale grønne partnerskab blev dannet i 2008, oprindeligt for at bakke op om en engageret gruppe af frivillige, som havde bekæmpet kæmpebjørneklo, samlet affald og udført anden naturpleje. Dette har på mange niveauer udviklet sig til et aktivt og positivt samarbejde om naturområdet. Partnerskabets formål er at udvikle naturformidlingen i området og at styrke dyrelivets mangfoldighed og sikre den botaniske mangfoldighed.

Partnerskabet består af

- By & Havn, som bl.a. udfører lønnet naturpleje og deltager i formidlingsarrangementer.
- Grøn Agenda Sydhavn, som udfører frivillig naturpleje og deltager i formidlingsarrangementer.
- Københavns Naturskole (Københavns Kommune), som udfører naturformidling.
- Danmarks Naturfredningsforening, Kbh, som deltager i formidlingsarrangementer.
- Tippens Fårelaug, udfører frivilligt tilsyn med får og deltager i formidlingsarrangementer.
- Friluftsrådet Kbh., som deltager i formidlingsarrangementer.
- Kgs. Enghave Lokaludvalg (Københavns Kommune), som er tovholder for partnerskabet, udfører naturformidling og deltager i formidlingsarrangementer.

Se mere om organisering og øvrige samarbejdspartnere i afsnit 7.

Partnerskabet havde i første omgang aftalt en fem-årig projektperiode for 2009-2013. Her er naturplejen blevet styrket med græssende får, lønnet manuel naturpleje til støtte for den frivillige pleje, op-sætning af naturskole, formidling for skoler og institutioner, offentlige arrangementer, skolebigård og Findveji...-stolper til orienteringsløb, og der er en markant stigning i interessen for området og aktiviteterne. Flere af de årlige arrangementer har oven i købet fået status af traditioner, og senest deltog 6-700 mennesker i årets høstpicnic. Alle aktiviteterne er finansieret af parterne selv med tilskud fra Friluftsrådet og Naturstyrelsen.

Med projektet har partnerskabet opnået

- at Tippen i højere grad bruges til rekreative og pædagogiske formål.
- en koordineret minimums-naturpleje til styrkelse af de rekreative værdier og den biologiske mangfoldighed.

Projektet Tippen Syder+ bygger videre på fundamentet af det, der allerede er opnået og går op til flere skridt videre inden for alle indsatsområder.

3. Sydhavnen

Sydhavnstippen ligger i bydelen Kongens Enghave – eller 'Sydhavnen' i folkemunde. Her bor lige over 20.000 mennesker fordelt på de to 'gamle' områder Kgs. Enghave og Bavnehøj vest for Sydhavnsgade og de nye boliger og erhvervsdomiciler på Teglnholmen og Sluseholmen øst for Sydhavnsgade. De fleste bor i mindre lejligheder i lav bebyggelse eller i et af de mange haveforeningshuse, som er et godt billede på Sydhavnens særlige selvbyggerånd.

Københavns Kommune har udpeget en stor del af Sydhavnen som 'udsat byområde'.

Her er Københavns laveste middellevealder, 35 % af borgerne har afsluttet deres uddannelse efter grundskolen, og der er 21,7 % flere ledige i arbejdsstyrken i forhold til det københavnske gennemsnit. Samtidig har bydelen et rigt organisations- og foreningsliv, og en stærk social rummelighed: Der er tradition for at skabe lokale løsninger og rammer for bydelens liv.

Tippen Syder+ vil blandt andet gå mere målrettet efter at få fat i flere af de borgere, der endnu ikke bruger naturen og at udvide samarbejdet med flere lokale aktører.

Andelen af almene boliger er høj i den gamle del af Kgs. Enghave.

4. Projektets indsatsområder

Partnerskabet har opstillet 4 indsatsområder for Tippen Syder+

- Rekreative og formidlingsmæssige konstruktioner
- Formidling og borgerinvolvering
- Sydhavnstippens forbindelser
- Flora og fauna

Rekreative og formidlingsmæssige konstruktioner

Sydhavnstippen har en lille naturskole. Den har tilknyttet bigård, bålplads, bord-bænke-sæt og grej til formidling af insekter og bier. Der udover er der to informationstavler, enkelte borde og bænke i selve området og 29 stolper til Findveji....-orienteringsløb. På syddelen er en fårefold, hvor der hidtil har gået 60 får i sommerhalvåret. De blev oprindeligt indsat som en del af naturpleje-indsatsen, men har vist sig at have en stor rekreativ og formidlingsmæssig funktion, fordi dyrene tiltrækker flere besøgende både til daglig og til arrangementer med hyrdehundepvisning, fåreklipping mv.

Der har været afholdt flere workshops, interessentmøder og lignende, og deltagerne har ønsket flere faciliteter i området, både til læringsbrug, i forbindelse med større arrangementer og til familiens eller den enkeltes tur ud i naturen. Målsætningerne for indsatsområdet er derfor bl.a., at Naturskolen skal have et mobilt udekøkken, det skal gøres praktisk muligt at bruge Tippen i mange sammenhængende timer, og at der skal være flere fysiske 'formidlingsplatforme' i form af udkigstårn og skiltning.

Formidling og borgerinvolvering

Indsatsområdet formidling og borgerinvolvering er det mest omfattende med flest delprojekter.

Der skal udarbejdes formidlingsmaterialer målrettet både institutioner, skoler og borgere, der skal udføres mere organiseret formidling og det eksisterende frivillige arbejde skal udvides og styrkes både fagligt og ved, at der bliver flere forskellige måder, man som borger kan deltage i arbejdet på.

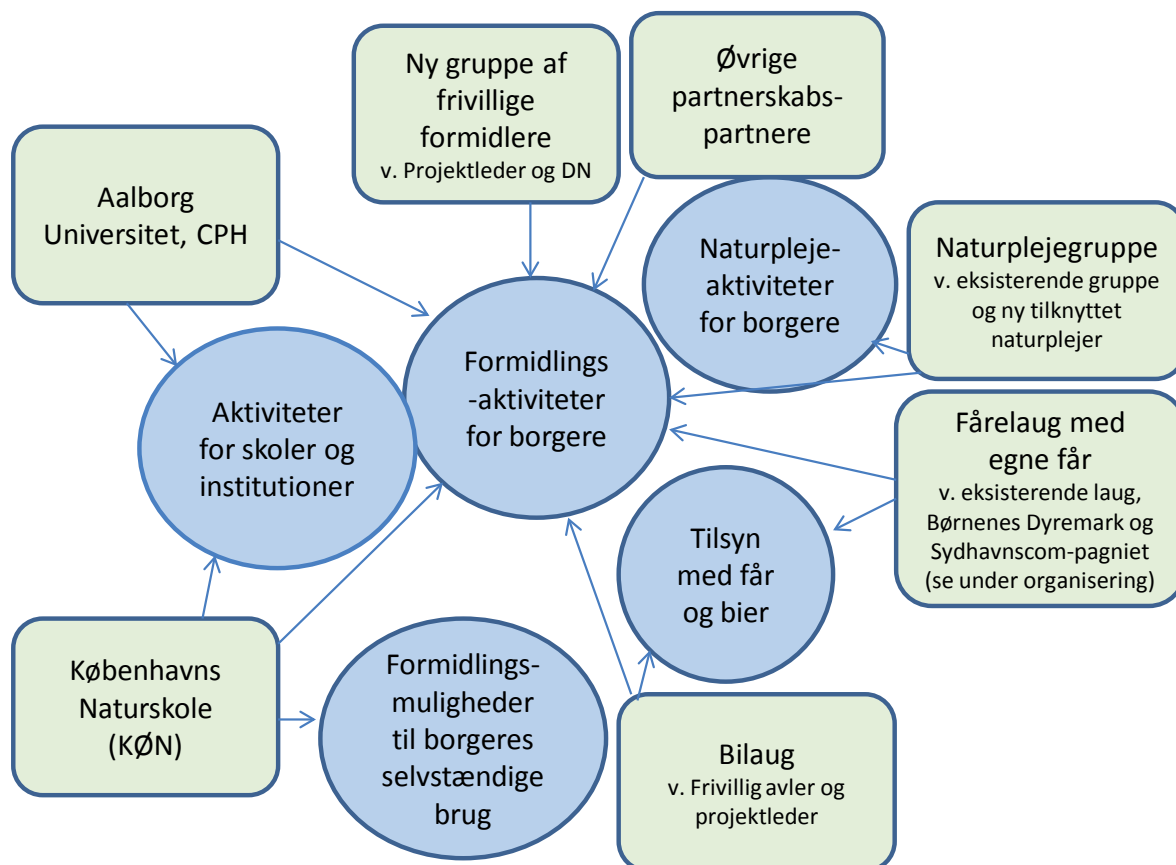
Tippen skal være endnu mere oplagt som læringsrum i naturen – særligt nu hvor behovet for flere læringsrum udenfor skolerne trænger sig på med heldagsskolen.

Det er en væsentlig målsætning at ramme en bredere målgruppe og rekrutteringen af flere frivillige vil ske i samarbejde med både lokale boligsociale projekter og andre af bydelens foreninger og organisationer og gennem bydækkende organisationer som lokale afdelinger af Danmarks Naturfredningsforening og Friluftsrådet.

Delprojekterne spiller sammen på kryds og tværs, og synligheden i sammenhængen bliver tydelig, når alle involverede parter én gang årligt samarbejder om at arrangere en fælles offentlig høstpicnic.

Sydhavnstippen er tidligere byggeaffald og området er klassificeret som forurenet. Ifølge Miljøstyrelsens generelle retningslinier og rådgivning om fødevarer fra forurenet jord, er der ingen problemer i at bruge de bær og frugter, der vokser på Tippen. I løbet af projektperioden vil der alligevel for en sikkerheds skyld blive foretaget planteprøver og prøver på fårekød og foretaget andre tiltag for at beskytte mod forureningen.

Med delprojektet 'Naturen som spisekammer' foretages den mest direkte kobling mellem naturaktiviteter og sundhedsfremme. I samarbejde med lokale skoler og børnehaver vil bl.a. en forsker fra Aalborg Universitet og en naturvejleder fra Københavns Naturskole bruge den bynære, selvgroede natur som udgangspunkt for udvikling af et dannelses- og læringsrum med fokus på sundhed, natur og miljø for børn. Efterfølgende bliver udviklingen og effekten af aktiviteterne evalueret og formidlet. Se uddybende beskrivelse af delprojektet i afsnit 10.

Aktører i indsatsområdets formidling og borgerinvolvering.

Sydhavnstippens forbindelser

Forbindelsen mellem Sydhavnstippen og Karens Minde-området nord for Tippen skal synliggøres. Det vil trække flere borgere ned mod naturområdet, og det vil styrke samarbejdet mellem Karens Minde-Laugets foreninger og aktørerne på Tippen. Forbindelsen til de nye boligområder på Teglsøen og Sluseholmen skal også synliggøres, fordi Sydhavnstippen er et oplagt rum for integration mellem den 'gamle' og den 'nye' bydel.

Det skal være en selvfølge for bydelens institutioner og organisationer at indtænke Tippen i deres aktiviteter, og at så mange aktiviteter, faciliteter mv. som muligt skabes af eller i samarbejde med lokale organisationer, foreninger, frivillige borgere mv.:

Samtidig skal det gøres synligt, at Tippen har direkte forbindelse til det vestlige Københavns større naturområder og alle de aktivitets- og naturmuligheder, der befinder sig der.

Flora og fauna

Der er observeret en del pattedyr, insekter og over 150 fuglearter på Tippen. Bepantningen er forholdsvis varieret, blandt andet er der mange selvsåede æbletræer og havtornbuske. Imidlertid er der også en del invasive plantearter, og store dele er dækket af græsarten Bjergørhvene, som skygger for fremvæksten af flere forskelligartede urter.

Naturplejeopgaven er større end en frivilliggruppe bør påtage sig, og derfor foretages der også lønnet naturpleje i samarbejde med den frivillige naturpleje.

Samtidig skal der skabes bedre forhold for særligt de dyr, som allerede er eller har været en del af områdets historie, blandt andet ved at genetablere fire gamle vandhuller.

5. Aktiviteter

Rekreative og formidlingsmæssige konstruktioner

Naturskoleområdet:

- Der etableres et mobilt og aflåst udekøkken til naturskolens brugere.
- Der etableres vandforsyning til madlavning og skylning af frugter plukket på Tippen.
- Der etableres handicapvenligt muldtoilet.
- Der laves handicapvenlig sti fra grusvejen i nord til Naturskolen.

Fysiske 'formidlingsplatforme':

- Der etableres et udkigstårn på norddelen af Tippen mhp. at kunne give et samlet overblik over området og dets sammenhæng med havnen, vandet, Karens Minde-området mv., og til udkig efter fugle. Evt. med billeddokumentation af landopfyld mv.
- Der opstilles flere informationsskilte som led i den øgede formidling i området.

Det skal gøres væsentligt lettere at besøge Tippen med kørestol, ladcykel mv.

- Hegn og port ved Fragtvej og ved Sydløbsvej erstattes af pullerter.

Formidling og borgerinvolvering

Naturvejlederne ved Københavns Naturskole udarbejder stedsspecifikt undervisnings-materiale om 7 udvalgte emner:

- Hvert emne har materiale målrettet både børnehaver, indskoling, mellemtrin og udskoling. De eksisterende Findveji-stolper vil blive brugt i udformningen og der vil blive indlagt mobil quiz-er (Findveji+).
- Hovedparten af emnerne tager udgangspunkt i det, der gør Tippen særligt i fht. andre naturområder. Emnerne er: Tippens og Karens Minde-områdets kulturhistorie; natur og sundhed; fugle- og dyreliv; får og naturpleje; bier; naturen som spisekammer; insekter.

Københavns Naturskole organiserer 2 temauger om året:

- Temaugerne henvender sig til institutioner og skoler i hele Københavns Kommune og der deltag 250 børn pr. uge.
- Der arbejdes sideløbende på muligheden for en fast tilknyttet naturvejleder til Sydhavnstippen.

Via forsknings- og aktivitetsforløbet 'Naturen som spisekammer' udvikles en række sundhedsfremmende, lokale læringsaktiviteter for børn:

- De lokale skoler og institutioners brug af Tippen hjælpes på vej med naturvejledningsforløb i både institutioner og på Tippen.
- Pædagogers, læreres og børns bevidsthed om smagsoplevelser og naturen som spisekammer styrkes ved madlavning med kok i naturen og smagsværksteder i skoler og børnehaver.
- Børnene udarbejder egen logbog med egne fotos og er dermed med til at dokumentere 'det sunde og gode liv', og der arbejdes med storytelling og naturteater.
- Forældre og bedsteforældre inddrages i naturture og med 'madpakkeværksteder'.
- Forløbene evalueres med både kvalitative og kvantitative undersøgelser og dokumenteres efterfølgende både overfor pædagoger, lærere og forældre, som efterfølgende kan arbejde videre med de nye redskaber og den nye viden.
- Forløbene dokumenteres overfor andre lokalsamfund og indenfor forskningsverdenen.

Der udarbejdes flere formidlingsmuligheder, der kan bruges selvstændigt af 'almindelige' borgere:

- Enkelte af ovenstående emner udvælges og formidles via skiltning, Findveji+, QR-koder mv., koordineret med undervisnings-materialerne.
- Der udarbejdes en Travel Tales-applikation i samarbejde med Dansk Orienterings-Forbund. Emnet er Tippens og Karens Mindes Kulturhistorie og forureningshistorik. Applikationen består af en række lydfiler, der afspilles ved bestemte GPS-koordinater på Tippen.
- Den samlede skiltning gøres mere ensartet og opdateres.

Traditionen med min. 2 større årlige offentlige arrangementer fortsættes:

- Høstpicnic udvikles til i endnu højere grad at være arrangementet, hvor alle aktører deltager aktivt.
- Øvrige typer af arrangementer fastlægges i dialog med frivillige grupper mv.

Der etableres en gruppe af frivillige formidlere med hver deres specialområde:

- Gruppen etableres i samarbejde med lokale aktører som f.eks. den boligsociale helhedsplan. De frivillige tilbydes DNs naturguide-uddannelse.
- Formidlerne arrangerer yderligere min. 4 årlige ture med hver deres tema. Der udover vil der på hjemmesiden være kontaktoplysninger, så større grupper kan bestille en tur.
- Efter projektperiodens udløb vil formidlingsgruppen være selvkørende, evt. organisatorisk som ny, lokal Natur- og Ungdomgruppe.

Fåreholdet overgår til at varetages og organiseres af lokalt fårelaug, fortrinsvist bestående af frivillige:

- Fårelauget etableres i et samarbejde mellem Tippen Fårelaug, der pt. bistår med tilsyn af dyrene, Børnenes Dyremark, der har mindre fold og stalde på Karens Minde-området og Sydhavnscompagniet.
- I løbet af projektperioden vil fåreholdet gradvist overgå til laug, der løbende uddannes i håndteringen af dyrene og andre opgaver, der hører til fårehold.

Den frivillige naturpleje styrkes fagligt og organisatorisk, så den rammer en bredere målgruppe:

- Der tilknyttes en naturplejestyre, som i løbet af projektperioden registrerer arter, planlægger naturplejen, koordinerer med By & Havns naturpleje og arrangerer arbejdsdage i samarbejde med Grøn Agenda Sydhavn og Danmarks Naturfredningsforening.
- Der inviteres bredt til arbejdsdage, hvor man i løbet af en sæson kan afprøve forskellige former for naturpleje, og der arbejdes på at udvide den faste gruppe af frivillige.
- I løbet af projektperioden vil ansvaret for koordineringen af den frivillige naturpleje gradvist overgå til frivillige.

Bigården skal være mere åben og en inspirationskilde for kommende biavlere:

- Der arrangeres jævnligt Åben Bigård ved frivillig biavl.
- Etablering af lokalt bi-laug med slyngefaciliteter mv. støttes.

Mht. forurening er det sikkert at færdes på Tippen, men det skal gøres sikrere endnu:

- Den oprindelige tilkørselsvej omlægges med 10 cm rent stabilgrus, i stedet for den nuværende overflade, der består af rått fyld med forurenende tjæreforbindelser.
- Der føres vand til Naturskoleområdet, så man kan vaske hænder, frugt mv.

- I løbet af projektperioden foretages planteprøver og fårekødsprøver mhp. overvågning af evt. risici

Sydhavnstippens forbindelser

Sammenhængen mellem Karens Minde-området og Tippen tydeliggøres, så det igen bliver opfattet som et sammenhængende område og bevidstheden om Tippens eksistens 'trækkes længere ind' mod boligområderne:

- Der laves kort/skiltning over det samlede område og det grønne strøg mellem de to områder markeres tydeligt.
- Det kulturhistoriske formidlingsemne inddrager det samlede område.
- Der samarbejdes med Børnenes Dyremark og Karens Minde-lauget om oprydning og genetablering af haletudsesøen mellem Dyremarken og Tippen.
- Børnenes Dyremark opsætter flytbar sommerfold til ponyer.
- Der etableres grejopbevaring og udlån på Karens Minde-området.

Så mange aktiviteter, faciliteter mv. som muligt skabes af eller i samarbejde med lokale organisationer, foreninger, frivillige borgere mv:

- Lokale beskæftigelsesprojekter, organisationer mv. inviteres så vidt muligt med til at deltage i arbejdet med at opsætte folde og skilte, bygge udsigtstårne mv.
- Alle relevante foreninger og organisationer inviteres til at bidrage til de forskellige aktiviteter i Tippen Syder+

Det skal være tydeligt, at Tippen er en trædesten i en grøn struktur i det vestlige København:

- Der laves et aktivitets- og cykelkort, hvor Tippen hænger sammen med den kommende Naturpark Amager, Valbyparken, Køge Bugt, Utterslev Mose, Befæstningen mv.

Flora og fauna

Tippens fauna skal forøges, og der skal skabes bedre forhold for særligt de dyr, som allerede er eller har været en del af områdets historie:

- De fire gamle vandhuller genetableres og der anlægges to yderligere.
- Der lægges flere sælsten i vandet ud for Tippen.
- Der anlægges hundeløbegård af hensyn til jordrugende fugle.

Tippens flora skal forøges:

- Naturplejen følger plejeplanens skemaer og fremgangsmåder og evalueres løbende mhp. at sikre koordinering og fremdrift, bl.a. ved at relevante arter registreres årligt på artslistor og i planteplaner.
- Naturplejen foretages delvist af By & Havn, delvist af frivillige naturplejere - i projektperioden under ledelse af ansat naturplejedyndig.

Bekæmpelsen af invasive plantearter sker fortrinsvis ved hjælp af græssende dyr, der er mest effektive, miljøvenlige og har høj rekreativ og formidlingsmæssig værdi:

- Der skabes mulighed for at får og siden mindre køer kan gå på Tippen. (Se ovenfor).

6. Forventede resultater

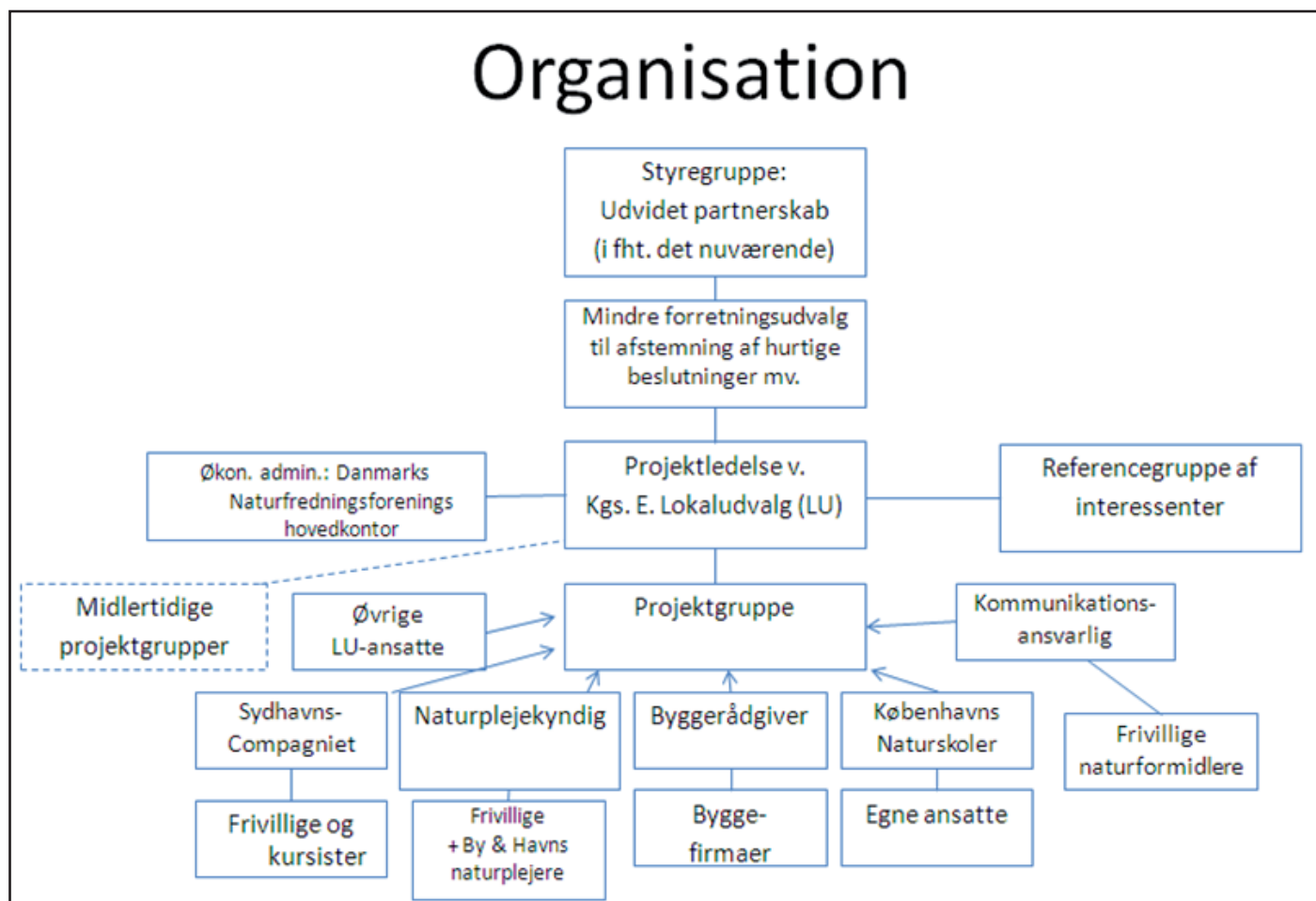
	Nuværende status:	Yderligere opnået efter 3-årigt projektførløb
Rekreative og formidlings-mæssige konstruktioner:	En mindre naturskole med tilhørende grej, bålplads, borde-bænkesæt og to arbejdsborde.	Vandforsyning, udekøkken, udkigstårn, handicapvenligt muldtoilet og omlagt tilkørselsvej.
	Naturskoleområdet svært tilgængeligt for handicappede, kun handicapvenlige adgangsforhold til Tippen fra vest.	Hegn og port ved Fragtvej og ved Sydløbsvej er erstattet af pullerter, og der er anlagt handicapvenlig sti til naturskoleområdet.
Formidling og borgerinvolvering:	Mulighed for at booke naturskolen til selvstændig brug	6 emners UV-materiale på fire niveauer: indskoling, mellemskolen, udskoling og børnehaver. Trykt og til download på hjemmeside.
	Årlig temauge v. Københavns Naturskoler.	To årlige temauger v. Københavns Naturskole med deltagelse af 250 børn pr. uge. Gennem delprojektet Naturen som spisekammer har lokale skoler og institutioner integreret Tippen i deres løbende aktiviteter, og effekten af aktiviteterne er målt, evalueret og formidlet.
	Enkelte formidlingsskilte af ikke-ensartet udseende. Findveji...-orienteringsrute med tilhørende sms-quizz, hjemmeside med historiske informationer og fortløbende arkiv.	Skiltet formidling af udvalgte emner kombineret med formidling på hjemmesider, via qr-koder og Findveji+elementerne mobil quiz og travel tales. Samlet grafisk udtryk for al skiltning og øvrig grafik.
	Gennemførelse af minimum fire årlige arrangementer.	Tippen-traditioner fastholdt og udviklet. Antallet af arrangementer udvidet via oprettelse af gruppe af frivillige formidlere.
	60 får uden lam halvdelen af året i fold på syddelen. Fårene tiltrækker mange flere besøgende end tidligere. Tilsyn v. lokale frivillige, men ejes af fåreavler, som lønnes for naturpleje.	Lokalt drevet og forankret fårehold på 30 får året rundt i vekselvirkning mellem syd og ny fold i nord, hvor de er tættere på bebyggelse og lettere at finde for besøgende. Moderfår og lam går i indhegning hos Børnenes Dyremark.
	Frivillig affaldsindsamling og opsyn. Tidligere oså anden naturpleje.	Fagligt og ressourcemæssigt løftet gruppe af frivillige naturplejere, som supplerer den lønnede pleje.
	Skolebigård med åben bigård over sommeren.	Lokalt forankret bilaug med flere privatejede bistader i omkringliggende haver
Sydhavnstippens forbindelser:	Tippen er afskåret fra Karens Minde-området (Kulturhus, Dyremark, institutioner o.a.) af godsbanen.	Det kulturhistoriske, rekreative og fysiske bånd mellem de to områder er tydeliggjort via skiltning, rutemarkering og formidling af fælles kulturhistorie.
	I 'skoven' mellem Godsbanen og Børnenes Dyremark ligger tilgroet haletudsesø.	Vandhullet er genetableret og suppleret med lille bro og bænke, der bruges flittigt af nærmeste naboer. Del af rute fra Karens Minde til Tippen.
	Grønne cykelforbindelser til kommende Naturpark Amager, Vestvolden og Ishøj Strand.	Der er udarbejdet et samlet aktivitetskort over det vestlige Københavnsområde.
Flora og fauna:	Over 150 fuglearter og adskillige pattedyr, herunder sæler. Tidligere en del padder og salamandre. Der er tre indtørrede vandhuller og en enkelt sælsten.	6 fungerende vandhuller, min. tre ekstra sælsten, samt hundeløbegård til glæde for jordrugende fugle.
	Biodiversiteten og rekreative muligheder truet af invasive planter (udover Kæmpebjørneklo, som grundejer tager hånd om).	Udvidet naturpleje ved frivillig-gruppe, årlig artsregistrering og målsætning for for plejen.

7. Organisering og synliggørelse

Organisering

Partnerskabet Tippen Syder er projektejer og partnerskabets medlemsorganisationer har hver en repræsentant i styregruppen. Partnerskabet udvides med relevante aktører.

Der vil være to årlige styregruppemøder og et mindre formandskab, der kan inddrages i løbende afstemninger af arbejdet.

De nuværende partnere i partnerskabet er:

- Udviklingsselskabet By & Havn I/S (grundejer), hvis formål det er at udvikle arealerne i Ørestad og Københavns Havn og forestå havnedrift i Københavns Havn.
- Den københavnske afdeling af Danmarks Naturfredningsforening, som arbejder for at bevare naturen i Danmark og for at sikre befolkningen adgang til naturområder.
- Den lokale kreds af Friluftsrådet, som er en selvstændig, ikke-statslig paraplyorganisation for over 90 natur-, miljø- eller friluftsföreninger, og som arbejder for at støtte og opmuntre til friluftsliv og naturforståelse under hensyntagen til natur og miljø.
- Københavns Naturskole, som er en enhed under Københavns Kommunes Børne- og Ungeforvaltning, som driver og underviser i Københavns Naturskoler og økobaser.
- Tippetens Fårelaug, som er en frivillig forening, hvis formål pt. er at hjælpe med tilsyn af får på Tippen.
- Grøn Agenda Sydhavn, som forestår frivillig naturpleje og kommunikation med hjemmesiden Syd-

havnstippen.dk.

- Kgs. Enghave Lokaludvalg, som består af 23 repræsentanter fra bydelens partier og foreninger, herunder blandt andet fra grundejerforeninger, kulturforeninger, og bådeforeningerne ved siden af Sydhavnstippen.
En af Lokaludvalgets opgaver er at hjælpe med til at fremme lokale aktiviteter indenfor demokrati, miljø, kultur og netværk. Udvalget betjenes af et særskilt sekretariat, som er en del af medarbejderstaben i Københavns Kommunes Center for Byudvikling under Økonomiforvaltningen.

I fbm. Tippen Syder+ vil der yderligere blive samarbejdet med bl.a.

- Karens Minde Lauget – samarbejdsforum for Karens Minde-områdets interessegrupper (pkt. 1 – 8 på projektkortet). Tovholder er Karens Minde Kulturhusforening, som driver Karens Minde Kulturhus.
- Børnenes Dyremark – frivillig forening med formålet at give nærområdets børn mulighed for at komme i et grønt miljø, hvor der er plads til at lære om dyr og give plads til hinanden på en givende og omsorgsfuld måde. Børnene har mulighed for at have kaniner og part i en hest.
- Sydhavnscompagniet – social organisation, der arbejder for at fremme social og etnisk integration i Sydhavnen. Det sker med fokus på frivilligt socialt arbejde, anonym rådgivning, beskæftigelsesindsatser og lokalsamfundsarbejde. Aktiviteterne spænder fra kreative aktiviteter til friluftsliv, minihøjskole, handyman-aktiviteter, udflugter og debatter mv.
- Sammen om Sydhavnen – bydelens boligsociale helhedsplan, der dækker AKBs og 3Bs almene boliger bestående af i alt 22 afdelinger, 3.464 lejemål og 5.820 beboere. Helhedsplanen har tilknyttet boligsociale viceværter og deltager bl.a. i koordineringen af aktiviteter som de lokale frivillige bydelsmødre og sundhedsambassadører.
- Aalborg Universitet CPH – Gruppen for Måltidsvidenskab og Folkesundhedsernæring (MENU).
- Dansk OrienteringsForbund – Orienteringsklubbernes forbund, som står for aktiviteterne Findveji... og Findveji+, som giver offentligheden mulighed for at prøve orienteringsløb og kæder orienteringsløb med natur- og kulturformidling.
- Hertil kommer de lokale institutioner og skoler, bydelsmødrene, sundhedsambassadørerne, relevante laug og frivillig-grupper.

I fbm. Tippen som trædesten i grøn struktur vil der blive søgt samarbejde med alle de relevante aktører i det vestlige Københavnsområde. Økobyg, som bl.a. har bygget for Fugleværnsfonden, Århus Kommune og DGI, er blandt de eksterne rådgivere.

Synliggørelse

Tippen Syder+ skal synliggøres ved hjælp af mange forskellige virkemidler lige fra skiltning og markering af naturstrøget fra Karens Minde til strategisk brug af sociale medier.

Den meget brede samarbejdsflade giver et stærkt fundament for at nå langt ud til meget forskelligartede målgrupper; AKBs ejendomsfunktionærer sætter opslag op i alle opgange og husstandsomdeler et frivillig-drevet beboerblad, Sluseholmen og Teglholmens grundejerforeninger informerer på deres beboer-hjemmeside, Københavns Naturskole inviterer direkte institutioner og skoler til temauger, Sundhedsambassadørerne arrangerer ture til Tippen i eget regi, Findvej-elementer figurerer på DOFs hjemmeside og så videre. Dertil kommer partnerskabsparternes egne hjemmesider, facebooksider og trykte medier, som f.eks. DN's Natur & Miljø.

For at sikre en stadig interesse i brugen af Sydhavnstippen vil der jævnligt blive afholdt fælles arrangementer for nøglepersoner, hvor mulighederne for Tippetens brug diskuteres og evalueres.

8. Tidsplan

Tidsplan for Tippet Syder+						
Indsatsområde:	1. kv. år 1	2. kv. år 1	3. kv. år 1	4. kv. år 1	1. kv. år 2	2. kv. år 2
Rekreative og formidlingsmæssige konstruktioner:						
Naturskoleområdet fysiske rammer:	Mindre ombygning af skolen, nedrivning af overflødig hegn og indgåelse af tilsynsaftale	Detaljetegning af plan med nye konstruktioner.	Nye rekreative indgange, omlægning af oprindelig tilkørselsvej Etablering af mobile udekøkkener og vandforsyning.			Etablering af øvrige nye elementer.
Formidling og borgerinvolvering:						
Undervisningsmateriale på fire niveauer		Emne: Naturen som spisekammer	Emne: Tippet og Karens Mindes kulturhistorie		Emne: Får og naturpleje	
Organiseret formidling for skoler og institutioner		Temaug	Temaug			Temaug, delvist samkørt med Naturen som spisekammer
Projekt 'Naturen som spisekammer'					Forberedelse	Formidlingsfor-løb for børn og familieture på Tippet
Formidlingsmuligheder til 'alm.' borgere	Udarbejdelse af grafisk udtryk og designmanual, herunder for skiltning.		Emnet 'Naturen som spisekammer' bearbejdes til almen brug.	Travel tale med emnet 'Tippet og Karens Mindes kulturhistorie'		
Offentlige arrangementer og frivillige formidlere	Etablering af samarbejde ml. relevante org., og rekruttering af frivillige	Kursus for frivillige naturguider og arr. fåreudbinding	Lancering og aktiviteter v. frivillige	Evaluerings af første år og fastlæggelse af organisatoriske rammer. Høstpicnic		Rekruttering af flere frivillige, aktiviteter v. frivillige
Dyrehold og dannelse og uddannelse af laug	Etablering af fårefold på norddelen inkl. vandledning	Får i vekseldrift mellem nord og syd		Omlægning af struktur for fårehold til lokalt ejerskab, løbende vil flere opgaver overtages af frivillige.		Får i vekseldrift mellem nord og syd
		Åben Bigård	Åben Bigård	Støtte til etablering af lokalt bilaug	Etablering af lokale slyngefaciliteter mv.	Åben Bigård
Styrkelse af frivillig naturpleje	Rekruttering af flere frivillige, forberedelse af arbejdsdage.	4 'åbne' arbejdsdage for frivillige	4 'åbne' arbejdsdage for frivillige og evaluering.	Afklaring af organisatoriske rammer for frivillig naturpleje.	Oplæring af frivillige i planteregistrering mv., rekruttering.	4 'åbne' arbejdsdage for frivillige

Tidsplan for Tippen Syder+						
3. kv. år 2	4. kv. år 2	1. kv. år 3	2. kv. år 3	3. kv. år 3	4. kv. år 3	Forankring:
Rekreative og formidlingsmæssige konstruktioner:						
						Københavns Naturskole (KØN) og Kgs. Enghave Lokaludvalg (LU), vand By & Havn
Formidling og borgerinvolvering:						
Emne: Fugle- og dyreliv		Emne: Bier		Emne: Insekter	Emne: Natur og sundhed	KØN
Temaugue, delvist samkørt med Naturen som spise- kammer			Temaugue	Temaugue		KØN
Formidlings- forløb for børn og madpakke- værksteder	Forskningsundersøg elser af effekt af forløb	Evaluerings, dokumentation og formidling				Aalborg Universitet og deltagende institutioner og skoler.
	Emnet 'Fugle- og dyreliv ' bearbejdes til almen brug.		Emnet 'Bier' bearbejdes til almen brug.			KØN og LU
Løbende aktiviteter	Høstpiknic				Høstpiknic	Frivillig-gruppen selv, støttet af partnerskabet. For Høstpiknic partnerskabet.
Får i vekseldrift mellem nord og syd		Forarbejde til udsætning af små køer på syddelen	Får i vekseldrift mellem nord og syd	Etablering af kogræsser- laug		Fårelaug org. under Børnernes Dyremark. Bigård: KØN og LU - Bilaug: Bilaug selv.
Åben Bigård			Åben Bigård	Åben Bigård		
4 'åbne' arbejdsdage for frivillige		Oplæring af frivillige i plante-registrering mv., rekruttering.	4 'åbne' arb.dage, stadigt flere opgaver overdrages til frivillige.	4 'åbne' arbejdsdage.		By & Havn, Danmarks Naturfredningsforenin g og Grøn Agenda Sydhavn støttet af partnerskabet

Tidsplan for Tippen Syder+						
Indsatsområde:	1. kv. år 1	2. kv. år 1	3. kv. år 1	4. kv. år 1	1. kv. år 2	2. kv. år 2
Sydhavnstippens forbindelser:						
Fysisk og kulturel sammenbinding med Karens Minde-området	Oprydning ved 'Haletudse-søen'	Samarbejde om formidlingsemnet Tippens og Karens Mindes kulturhistorie	Søen graves dybere og der etableres bro og bænke			
Tydeliggørelse af eksisterende grøn struktur	Etablering af samarbejde ml. relevante org.	Tippen-tur for mulige interessenter	Udarbejdelse af fælles aktivitets- og motionskort (evt. senere afhængigt af fremdriften i etableringen af Naturpark Amager)			Tippen-tur for mulige interessenter
Flora og fauna						
Lønnet naturpleje	Indledende registrering, koordinering af parterers indsatser, indkøb af redskaber, mv.	Manuel naturpleje	Manuel naturpleje og evaluering af resultater.		Indledende registrering, koordinering af parterers indsatser, indkøb af redskaber, mv.	Manuel naturpleje
Fauna	Etablering af hundeløbegård					Genetablering og anlæggelse af vandhuller

Tidsplan for Tippen Syder+						
3. kv. år 2	4. kv. år 2	1. kv. år 3	2. kv. år 3	3. kv. år 3	4. kv. år 3	Forankring:
Sydhavnstippens forbindelser:						
Flytbar sommerfold til ponyer på Tippen				Flytbar sommerfold til ponyer på Tippen		Børnenes Dyremark og partnerskabet i samarbejde med Karens Minde-lauget
			Tippen-tur for mulige interessenter			Partnerskabet
Flora og fauna						
Manuel naturpleje og evaluering af resultater.		Indledende registrering, koordinering af parters indsatser, indkøb af redskaber, mv.	Manuel naturpleje Overdragelse af plateregistrering til frivillige.	Manuel naturpleje og evaluering af resultater.		By & Havn, Danmarks Naturfredningsforening og Grøn Agenda Sydhavn støttet af partnerskabet
Genetable-ring og anlæggelse af vandhuller	Samarbejde med biologer etableres mhp. præcis placering af sælsten			sælsten udlægges		Partnerskabet